

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка
Навчально-науковий інститут історії, права та міжнародних відносин
Кафедра права та методики викладання правознавства

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор ННІ історії, права та міжнародних відносин

 Юлія ПОДРЕЗ

« 31 » серпня 2023 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ФІЛОСОФІЯ ПРАВА**

Галузь знань 08 Право

Спеціальність 081 Право

Освітньо-професійна програма Право

Перший рівень вищої освіти

Мова навчання українська

ПОГОДЖЕНО

науково-методичною комісією
ННІ історії, права та міжнародних відносин

 Світлана МОЦАК

« 31 » серпня 2023 р.

Укладач:

Кучук А.М. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри права та методики викладання правознавства

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри права та методики викладання правознавства
Протокол № 1 від «31» серпня 2023 р.

Завідувач кафедри

кандидат педагогічних наук, доцент

Олена ІВАНІЙ

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів – 3		Обов'язкова
		Рік підготовки:
Загальна кількість годин - 90	Бакалавр	3-й
		Семестр
		5-й
		Лекції
		20 год..
		Практичні, семінарські
		20 год.
		Лабораторні
		-
		Самостійна робота
48 год.		
Консультації:		
2 год.		
Вид контролю: залік		

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна «Філософія права» є нормативною та сприяє формуванню фундаментальних загальнотеоретичних правових знань, становленню правника з критичним мисленням.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є сутність права, плюралізм його проявів через призму філософсько-правового сприйняття.

Навчальна дисципліна спрямована на формування таких визначених освітньо-професійною програмою **загальних компетентностей**:

ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 8. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК 10. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК 11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 13. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 14. Цінування та повага різноманітності і мультикультурності.

Навчальна дисципліна спрямована на формування таких визначених освітньо-професійною програмою **спеціальних компетентностей**:

СК 1. Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві.

СК 2. Здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему.

СК 3. Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи.

СК 7. Здатність застосовувати норми та інститути права, щонайменше з таких галузей, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, трудове право, кримінальне і кримінальне процесуальне право.

СК 10. Здатність використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин.

СК 11. Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.

СК 12. Здатність аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції.

СК 13. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ.

СК 16. Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.

СК 18. Знання і розуміння основ наукового пізнання.

Навчальна дисципліна спрямована на формування визначеної освітньо-професійною програмою **інтегральної компетентності**, а саме: здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у галузі правничої діяльності.

Навчання спрямоване на комплексну реалізацію практичної, когнітивно-освітньої, професійної та виховної мети, а саме:

- *практична мета:* формування у студентів когнітивної, соціокультурної, професійної компетентності, що зумовлює необхідність реалізації в правничій діяльності цінностей людської гідності та людських прав;

- *когнітивно-освітня мета:* набуття та поглиблення знань про світоглядне пояснення феномену права; обґрунтування його змісту та призначення з погляду сутності людського буття та системи цінностей, на яких воно ґрунтується;

- *професійна мета:* сприяти становленню сучасного висококваліфікованого правника, що уміє організовувати свою діяльність зважаючи на пріоритет людських прав; формувати ціннісні орієнтири здобувачів вищої освіти відповідно до ідеалів верховенства права, дотримання прав і свобод людини, відкритості та прозорості, поваги до особистості;

- *виховна мета:* формування гуманістичного, демократичного та загальнокультурного світогляду, патріотичної свідомості громадянина України, виховання поваги до загальнолюдських цінностей.

2. Передумови для вивчення дисципліни

Виходячи з методологічних та пропедевтичних функцій дисципліни «Філософія права» її вивченню не передують опанування інших навчальних дисциплін. Навпаки, опанування філософії права є передумовою успішного вивчення інших правничих дисциплін. Водночас, полегшить сприйняття філософії права вивчення загальної теорії права, конституційного права та філософії.

3. Результати навчання за дисципліною

РН 1. Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.

РН 3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

РН 5. Давати короткий правовий висновок щодо окремих фактичних обставин з достатньою обґрунтованістю.

РН 6. Оцінювати недоліки і переваги певних правових аргументів, аналізуючи відому проблему.

РН 9. Самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій.

РН 12. Донести до респондента матеріал з певної правової проблематики доступно і зрозуміло.

РН 13. Знати та розуміти особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права.

РН 18. Застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.

РН 19. Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.

РН 20. Виокремлювати і аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки.

4. Критерії оцінювання результатів навчання

Розподіл балів

Поточний контроль						Разом	Сума
T.1	T.2	T.3	T.4	T.5	T.6		
Поточний контроль						60	100
	12	12	12	12	12		
Контроль самостійної роботи						40	
7	7	7	7	6	6		

4.1. Критерії оцінювання видів роботи для поточного контролю

Під час оцінювання результатів навчання застосовується накопичувальна бально-рейтингова система, що передбачає оцінювання якості виконання здобувачами вищої освіти всіх видів аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності, спрямованих на опанування навчального матеріалу шляхом поточного та підсумкового контролю.

Система оцінювання курсу реалізується згідно з критеріями оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти під час відвідування лекцій, участі у семінарах та виконання інших видів роботи.

Поточний контроль складається з таких компонентів:

- **60 балів:** аудиторна робота: на семінарських заняттях – підготовка доповідей і виступ в аудиторії у вигляді усних відповідей, участь в обговоренні семінарських питань / дискусіях, виконання практичних завдань, виконання завдань тестового контролю; участь у роботі малих груп, розв'язуванні кейсів, демонстрація навичок soft skills; активна участь у лекційному занятті враховується при виставленні оцінки за відповідну тему.

- **40 балів:** опрацювання теоретичного матеріалу, виконання індивідуальних завдань, підготовка рефератів, есе, презентацій; розв'язання кейсів, участь у наукових заходах.

Разом - **100 балів.**

В Університеті передбачено можливість перезарахування результатів неформальної та/або інформальної освіти відповідно до Положення про порядок визнання результатів навчання у неформальній та/або інформальній освіті у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С.Макаренка.

Перезарахування результатів здійснюється на добровільній основі та передбачає підтвердження того, що здобувач досяг результатів навчання, передбачених освітньою програмою.

Перезарахуванню можуть підлягати результати навчання отримані шляхом неформальної та/або інформальної освіти, що за тематикою, обсягом вивчення та змістом відповідають як навчальній дисципліні в цілому, так і її окремому розділу, темі (темам), індивідуальному завданню, які передбачені цією робочою програмою.

Оцінювання результатів аудиторної роботи здійснюється за наступними критеріями

БАЛИ	ПОЯСНЕННЯ
6	Здобувач вищої освіти відповідає на всі питання семінарського заняття, розкриває зміст загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; визначає та правильно інтерпретує правові явища та процеси; виконує всі завдання, може правильно визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу; висловлює і обґрунтовує власну думку щодо предмету заняття, наводить аргументи на її підтвердження, що ґрунтуються на системному знанні теоретичних положень та окремих прикладах з державно-правової практики. Під час заняття продемонстрована активність та ініціативність.
5	Здобувач вищої освіти відповідає на всі питання семінарського заняття, розкриває зміст загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; визначає та в цілому правильно інтерпретує правові явища і процеси; виконує завдання, однак допускає неточності; може визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу; висловлює власну думку щодо предмету заняття, наводить аргументи на її підтвердження, що ґрунтуються на положеннях підручників і навчальних посібників з «Філософії права», окремих прикладах з державно-правової практики. Під час заняття продемонстрована ініціативність.
4	Здобувач вищої освіти відповідає на всі питання семінарського заняття, розкриває зміст загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; визначає та в цілому правильно інтерпретує правові явища та процеси; виконує завдання, однак допускає неточності; може визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу; висловлює власну думку щодо предмету заняття, наводить аргументи на її підтвердження, що ґрунтуються на положеннях підручників і навчальних посібників з «Філософії права».
3	Здобувач вищої освіти дає відповіді на питання семінарського заняття, відтворює дефініції та пояснює зміст загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; визначає, проте неточно інтерпретує правові явища та процеси; завдання виконує з неістотними помилками; може визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу, допускаючи незначні помилки.

2	Здобувач вищої освіти дає відповіді на більшість питань семінарського заняття, відтворює дефініції загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; лише називає правові явища та процеси; завдання виконує з неістотними помилками; не може визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу, називаючи при цьому їх ознаки.
1	Здобувач вищої освіти не готовий до заняття, не відповідає на питання, що винесені на розгляд, з труднощами виконує завдання, допускаючи змістовні помилки, невпевнено відтворює терміни і поняття, що розглядалися під час заняття.
0	Відсутність на занятті

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90 – 100	A	відмінно
82 - 89	B	добре
74 - 81	C	
64 - 73	D	задовільно
60 - 63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. Засоби діагностики результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання дисципліни є:

- усний контроль. Усний контроль здійснюється шляхом індивідуального і фронтального опитування. При індивідуальному опитуванні викладач ставить перед здобувачем вищої освіти декілька запитань, при фронтальному – серію логічно пов'язаних між собою питань перед усією аудиторією чи частиною групи (при роботі в малих групах);

- письмовий контроль. Здійснюється за допомогою письмових робіт (у тому числі при виконанні практичних завдань, розв'язуванні кейсів). Письмовий контроль відрізняється також глибиною діагностики (поверховий зріз чи ґрунтовний аналіз);

- тестовий контроль. Тести – спеціальні завдання, виконання (чи невиконання) яких вказує на наявність (або відсутність) у здобувача вищої освіти певних знань, умінь;

- підготовка доповідей, есе, презентацій тощо. Передбачає виконання здобувачами вищої освіти різних форм завдань; розв'язання кейсів, ситуативних завдань.

Засоби діагностики результатів навчання ґрунтуються на необхідності виявлення *soft skills*: критичне мислення, комплексне розв'язання проблем, оригінальність, креативність, міркування та створення ідей, комунікативні навички та навички самоорганізації, вміння працювати з інформацією.

Особлива увага при опануванні змісту навчальної дисципліни приділяється запобіганню порушенню академічної доброчесності та забезпеченню довіри до результатів освітнього процесу та освітньої діяльності, розумінню здобувачами вищої освіти значення академічної доброчесності та наслідків недотримання її постулатів.

6. Програма навчальної дисципліни

Програма навчальної дисципліни «Філософія права» складається з одного розділу.

7. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

7.1. Тематичні розділи

Тема 1. Філософія права як навчальна дисципліна.

Предмет філософії права. Концепції поняття філософії права. Філософський підхід до права. Категорії філософії права.

Принципи філософії права. Методологічний інструментарій філософії права: методологія пізнання права, методологія юридичної практики (методологія правотворчості, методологія правозастосування).

Функції філософії права.

Філософія права в системі наук. Структура філософії права. Зв'язок філософії права з іншими філософськими та теоретико-правовими дисциплінами.

Тема 2. Правова реальність і життєвий світ людини: онтологія та антропологія права

Правова онтологія. Людина як правова істота. Буття та існування права. Форми існування права. Правова реальність. Проблеми правової реальності. Структура правової реальності. Співвідношення буття й існування права. Сутність права і правових явищ. Форми здійснення принципу формальної рівності: ідея права, закон, правове життя.

Правова антропологія як галузь філософії права. Особиста цінність права та її структура. Людські права як безпосередня реалізація особистої цінності права. Належне та істотне у праві.

Право, правова держава, громадянське суспільство як досягнення цивілізації. Пріоритет людських прав над законодавством. Реалізація власної цінності права у правовій державі.

Тема 3. Право в системі соціальних норм і цінностей. Аксиологія права.

Сутність та специфіка різновидів соціальних норм. Взаємодія права з іншими соціальними нормами.

Право і мораль. Правомірність і моральність. Принципи загальнолюдської моралі і право. Типи відносин права і моралі. Етика права.

Право і релігія. Релігійні витоки держави і права. Церква в системі державно-правових режимів.

Соціологічний підхід до особистості та її цінностей у праві.

Аксиологія права. Цінності в праві і право як цінність. Свобода як цінність. Право як форма свободи. Справедливість як основна правова цінність.

Тема 4. Філософія природного права. Філософське обґрунтування правової держави.

Природне право як ідеї розуму. Право як вияв законів природи.

Особливості генезису та становлення природно-правового мислення. Класична природно-правова концепція: основні позиції (Г. Гроцій, Ш.Л.Монтеск'є, Вольтер, Ж.-Ж. Руссо, Дж. Локк та інші).

Сучасні проблеми філософії природного права.

Правова держава як досягнення цивілізації. Історичний аспекти розвитку поняття „Правова держава”.

Людські права в контексті розуміння правової держави. Поняття прав. Соціальна основа прав людини. Людські права і форми громадянського суспільства.

Тема 5. Правові цивілізації (системи права). Західна правова культура.

Універсальне і культурно-особливе у ціннісному вимірі права. Релятивізм в праві.

Право як соціокультурне явище. Правові цивілізації: поняття та типи. Учення про правові цивілізації П. Сорокіна. Погляди Рене Давида на сучасні системи права. Західна правова традиція: загальна характеристика. Ідеї Г.Дж. Бермана.

Тема 6. Сучасні концепції права.

Неопозитивісткі концепції права. Неопозитивізм: передумови виникнення та методологічне підґрунтя. Нормативізм як напрям юридичного неопозитивізму. Чисте вчення Г. Кельзена. Аналітична юриспруденція як напрям юридичного неопозитивізму. Особливості концепції права Г. Харта.

Сучасні концепції природного права. Типологія сучасних концепцій природного права. Екзистенціально-феноменологічна концепція права. Герменевтична концепція права. Комунікативно-дискурсивна концепція права. Правова концепція Л. Фуллера. Концепція права Р. Дворкіна.

Соціологічна концепція права. Правовий реалізм в американській правовій традиції. Французька школа соціології права.

7.2. Структура та обсяг навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин				
	Денна форма				
	Усього	у тому числі			
Лекції		Практ.	Лабор.	Конс.	Самост.р
Тема 1. Філософія права як навчальна дисципліна	13	2			11
Тема 2. Правова реальність і життєвий світ людини: онтологія та антропологія права	15	4	4		7
Тема 3. Право в системі соціальних норм і цінностей. Аксиологія права	15	4	4		7
Тема 4. Філософія природного права. Філософське обґрунтування правової держави	15	4	4		7
Тема 5. Правові цивілізації (системи права). Західна правова культура.	15	4	4		7
Тема 6. Сучасні концепції права	15	2	4		9
	2			2	
Усього годин	90	20	20	2	48

7.3. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Філософія права як навчальна дисципліна	
2	Правова реальність і життєвий світ людини: онтологія та антропологія права	4
3	Право в системі соціальних норм і цінностей. Аксиологія права	4
4	Філософія природного права. Філософське обґрунтування правової держави	4
5	Правові цивілізації (системи права). Західна правова культура.	4
6	Сучасні концепції права	4
Разом		20

8. Рекомендовані джерела інформації

Основні:

1. Tebbit M. *Philosophy of Law. An Introduction*. 3rd Edition. 2017. 314р.
2. Антологія лібералізму. Політико-правничі вчення та верховенство права. Київ: Книги для бізнесу, 2008. 992 с.
3. Данильяна О. Г. *Філософія права*. Харків: право, 2017. 208 с.
4. *Демократія. Антологія* / Упорядник О. Проценко. Київ, 2005. 1108 с.
5. Макушев П.В., Торяник В.М. *Філософія права (в схемах та визначеннях)*. Дніпро: ДГУ, 2019. 152 с.
6. Методичні рекомендації щодо самостійної роботи з навчальної дисципліни «Філософія права» [Текст] : для здобувачів вищої освіти за ОПІ 081 Право / [укладач А. М. Кучук]. Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2021. 21 с.
7. Навчально-методичний посібник з навчальної дисципліни «Філософія» для аспірантів (здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії) / уклад.: О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов. Харків: Право, 2018. 70 с.
8. Рабінович П. М. *Основи теорії та філософії права: Навч. посібник*. Львів, 2021.
9. Александрова О.С., Горбань О.В., Мартич Р.В. *Філософія права: Навчально-методичний посібник*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. 126 с.
10. Циппеліус, Райнгольд. *Філософія права: Підручник: Пер. з нім.* К., 2000.

Додаткові:

1. Hryshchuk, Oksana V. et al. Formation of the Philosophy of Law of Ukraine and the USA under the Influence of Individualist Views: A Consideration through History Aspect. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, 2020, v. 11, n. 4, p. 1160-1168.
2. John Finnis, What is the Philosophy of Law?, *The American Journal of Jurisprudence*, Volume 59, Issue 2, December 2014, Pages 133–142, <https://doi.org/10.1093/ajj/auu012>
3. Kuchuk A.M. Antonenko T., Rembakh O. Culture as a Way of Cognition of Law (Social and Cultural Paradigm Law). *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 3. С. 130-134.
4. Kuchuk A., Berendieieva A., Pyshna A., Bakhtina Iu, Public Interest And Good Governance in the Rule of Law Aspect. *Informatologia*. 2022. Vol. 55. № 1-2. P. 146-159.
5. Kuchuk A. *Law in Modern Society's Conditions: Legal Discourse. Law in the postmodern epoch: general characteristics and manifestation particularities in separate law branches: Scientific monograph*. Riga, Latvia: "Baltija Publishing",

2023. С.334-361. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-284-5-14>

6. Problems of legal state formation in Ukraine in the context of globalisation: monograph / O. M. Ivani (Chief editor). LAP LAMBERT Academic Publishing, 2018.

7. Вовк Д. Теологія радянського права. *Філософія права і загальна теорія права*. 2020. №1. С. 53-86.

8. Гелеш А. І. Формування та розвиток ідеї гуманізму в праві: філософсько-правовий вимір : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / Гелеш Андрій Ігорович ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Л., 2012.

9. Дворкін Р. Серйозний погляд на права: Пер. з англ. Київ: Основи, 2000. 519с.

10. Кельзен Г. Чисте правознавство: 3 дод.: Проблема справедливості: Пер. з нім. Київ: Юніверс, 2004. 496 с.

11. Кучук А.М. Теоретичні основи правового поліцентризму. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 312 с.

12. Кучук А.М. Імплементация західних правничих концептів: людські права». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3(96). С. 12-15.

13. Кучук А.М. Радянська законність v. людська гідність (на матеріалах окремих рішень Європейського суду з прав людини). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спецвипуск № 3 (94). С. 86-90.

14. Кучук А.М. Модуси правової держави і громадянського суспільства : захід і схід. *Проблеми формування правової держави в Україні в умовах глобалізації*: монограф. Суми: ФОП Цьома С.П., 2018. С. 7-24.

15. Кучук А.М. Право в умовах постмодерну: правовий дискурс: монографія. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. 130 с.

16. Проблеми формування правової держави в Україні в умовах глобалізації. Суми: ФОП Цьома С.П., 2018. 128 с.

17. Радбрух Г. Філософія права: Пер. з нім. Київ: Тандем, 2006. 332 с.

18. Стомба О. Право і неправо: чи можлива негативна онтологія права? *Філософія права і загальна теорія права*. 2020. №1. С. 16-37.

19. Фуллер Лон Л. Мораль права: Пер. з англ. Київ: Сфера, 1999. 232 с.

20. Харт Х. Л. А. Концепція права: Пер. з англ. Київ: Сфера, 1998. 236 с.

Інформаційні ресурси:

1. AJEE. Access Justice in Eastern Europe. URL <https://ajee-journal.com/>

2. PRAVO.UA – видавництво «Юридична практика». URL <https://pravo.ua/>

3. Sriwijaya Law Review. URL <http://journal.fh.unsri.ac.id/index.php/sriwijalayalawreview/index>

4. The Hague Journal on the Rule of Law (HJRL). URL <https://www.springer.com/journal/40803>

5. Юридична бібліотека Школи права Йелльського університету: <http://library.law.yale.edu/>